

T.C.
İstanbul Arel Üniversitesi
Stratejik Araştırmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Türkiye – Libya İlişkileri Güncel Gelişmeler

Panel

12 Şubat 2020

Arel Uluslararası Stratejik Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi (AREL USAM)

AREL USAM, İstanbul AREL Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı araştırma merkezidir.

AREL USAM, benimsediği ilkeler çerçevesinde, ulusal, bölgesel, küresel barış ve güvenlik konularında araştırma, bilimsel etkinlik, eğitim ve danışmanlık hizmeti verir. Bu maksatla, ilgi alanındaki konular hakkında analizler yapar, stratejiler geliştirir ve akademik eğitim faaliyetlerinde bulunur.

AREL USAM, kapsadığı konularda özgün ve nitelikli bilgiyi üretmeyi ve bunu geniş kitlelerle paylaşmayı temel amaç edinmiştir. İlkelerini, insanlığın barış ve güvenliğini esas alan temel amacı belirler. Bilimsel etik ve tarafsızlık kuruluşumuzun temel ilkesidir. Ne kadar saygın olursa olsun MSE, hiçbir politik gücü veya inancı desteklemez.

AREL USAM yayınlarında yer alan hususlar aksi ayrıca belirtilmedikçe bütünüyle yazar(lar)ın sorumluluğunda olup merkezi, çalışanlarını ve diğer yazarı bağlamaz.

Bu belgenin her hakkı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu esasları çerçevesinde AREL USAM'a aittir.

Alıntılarda <https://istanbularel.edu.tr/usam/turkiye-libya.pdf> uzantısının verilmesi, belgenin tamamına ulaşılabilmesi için önerilmektedir.

T.C.
İstanbul Arel Üniversitesi
Stratejik Araştırmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi

**Türkiye – Libya İlişkileri
Güncel Gelişmeler
Panel Bildiri Kitabı**

12 Şubat 2020

**T.C. İstanbul Arel Üniversitesi
Stratejik Araştırmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi**

**© ARELUSAM
(Şubat) 2020**

ISBN: 978-605-89016-8-1

Editör: Ali Bilgin Varlık

İÇİNDEKİLER

**Türkiye-Libya İlişkileri Güncel Gelişmeler Paneli Açış
Konuşması**

***Oktay Bingöl* 1**

Libya İç Savaşı

Ali Bilgin Varlık 5

**Türkiye-Libya arasında Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki
Alanlarının Sınırlandırılması**

Oktay Bingöl 21

**Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Antlaşmasının Doğu
Akdeniz Enerji Denklemine Etkisi**

Uğur Özgöker 29

**Türkiye-Libya Güvenlik ve Askeri İş Birliği Anlaşması ve
Libya'da Türk Askeri**

Oktay Bingöl 33

Etkinlik Fotoğrafları 38

Türkiye-Libya İlişkileri Güncel Gelişmeler Paneli Açış Konuşması

Oktay Bingöl*

Sayın Rektör Yardımcım, Sn. Dekanım, kıymetli meslektaşlarım ve sevgili öğrenciler,

Arel USAM ve Uluslararası İlişkiler (İng.) Bölümü tarafından düzenlenen panelimizi teşriflerinizden dolayı şükranlarımı sunuyorum. Bugün değerli panelistlerimiz Prof. Dr. Uğur Özgöker ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Bilgin Varlık ile Türkiye-Libya ilişkilerindeki güncel gelişmeleri değerlendireceğiz. Ben öncelikle kısa bir sunumla Türkiye-Libya ilişkilerinin tarihi geçmişini ve bugünkü durumunu, kriz alanlarını ve iş birliği fırsatlarını değerlendirmek istiyorum.

Özet Tarihsel Geçmiş ve Güncel Durum

Türkiye'nin Libya ile ilişkilerinin kökleri 1552-1911 yılları arasındaki yaklaşık 350 yıllık Osmanlı hakimiyetine uzanır. 1911-12'de Libya'nın İtalyan hakimiyetine girmesi ile iki ülke arasındaki resmi ilişkiler kesintiye uğramakla birlikte halklar arasında dostluk devam etmiştir. Halkların dayanışması 1951'de Libya'nın bağımsızlığını kazanmasına kadar sürmüştür. Türkiye Libya'nın bağımsızlığını ilk tanıyan devletlerden biri olmuş ve ilk Türk Büyükelçisi 4 Eylül 1953 tarihinde görevine başlamıştır. Bağımsızlık sonrası krallık döneminde Türkiye-Libya ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Kral İdris tedavi için Türkiye'de iken 1969'da Kaddafi tarafından yönetiminden uzaklaştırılmıştır.

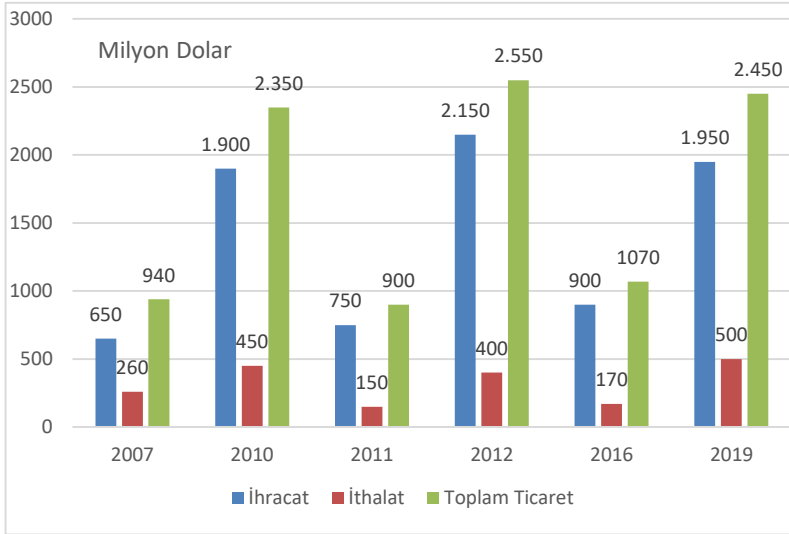
Muammer Kaddafi yönetimin hüküm sürdüğü 42 yıl (1969-2011) boyunca Türkiye-Libya ilişkileri dalgalı bir seyir izlemiştir. Kaddafi'nin, 1974'teki Kıbrıs Türk Barış Harekâtı sırasında ve sonrasında ABD ambargosu nedeniyle TSK'nin ihtiyaç duyduğu bir kısım silah ve yedek parçanın tedarikinde desteği ilişkinin olumlu yönüne işaret ederken olumsuz

* Doç. Dr., Arel USAM Müdürü, Uluslararası İlişkiler (İng.) Bölüm Başkanı

gelişmeler de yaşanmıştır. Kaddafi'nin PKK'ya siyasi ve psikolojik destek verdiği, Orta Doğu'da Kürt devleti kurulmasını savunduğu, Türkiye'de laikliği eleştirdiği ve Atatürk'ü suçladığı dile getirilmiştir.

Libya'da 2011'de Kaddafi yönetiminin devrilmesini müteakiben, Türkiye BM'nin desteklediği Ulusal Geçiş Konseyi'ni Libya halkının tek temsilcisi" olarak tanımış ve 2 Eylül 2011 tarihinde Trablus'a Büyükelçi atamıştır. Libya'da iç savaş koşullarından dolayı 2014 yılında, Bingazi Başkonsolosluğu ve Trablus Büyükelçiliği geçici olarak faaliyetlerini durdurmuştur. Trablus Büyükelçiliği 2017 yılı Ocak ayında Trablus'ta faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Misurata Başkonsolosluğu ise 2013 yılı Mart ayından bu yana faaliyetlerini aralıksız olarak sürdürmektedir.

Libya ile Türkiye arasında ekonomik ve ticari ilişkiler özellikle Türk firmalarının inşaat yatırımları ve hizmetleri ile yıllar içerisinde gelişmiştir.

Tablo 1. Türkiye-Libya Dış Ticareti (2007-2019)

2007'de 940 milyon dolar civarında olan ticaret hacmi 2010'da 2 milyar doların üzerine çıkmıştır. Ancak 2011'de iç savaş nedeniyle 2007 seviyesine düşmüştür. Toplam ticaret 2012'den günümüze dalgalı bir seyir izleyerek 2019'da 2,5 milyar dolar civarına gelmiştir. İki ülke ticaretinde Libya'nın temel ürünleri olan petrol ve doğal henüz önemli bir yer tutmamaktadır.

Ticaretin önemli kalemini oluşturan inşaat sektöründe Türk şirketlerinin kayıpları dikkat çeken boyutlardadır. İç savaş öncesi ihale alınarak başlanan ve yarım kalan sözleşme toplamı 18,5 milyar dolar iken iç savaş öncesi teslim aşamasına gelmiş işlerin değeri 3-4 milyar dolar civarındadır. Türk şirketlerin ödenmeyen alacakları 1,5 milyar dolar, Libya'da bırakılan makine ve ekipmanların değeri ise yaklaşık 1 milyar dolardır.

Günümüzde Türkiye-Libya ilişkilerinde kriz alanları ve iş birliği fırsatlarını bir arada bulundurmaktadır. İlişkilerde kriz ve risk alanlarında temel faktör Libya'da yaşanan siyasi kriz ve rakip otoritelerin varlığıdır. Libya'da halihazırda farklı meclisler/hükümetler bulunmaktadır. Bunların her biri kendi varlığına farklı argümanlarla meşruiyet atfetmektedir. Yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde onlarca otoritenin bulunmakla birlikte ulusla düzeyde; 1) BM inisiyatifi ile oluşturulan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH), 2) 2012'de gerçekleştirilen seçimlerle iş başına gelen Milli Genel Kongre (MGK), 3) 2014 Temmuz ayında gerçekleştirilen seçimlerle oluşan Temsilciler Meclisi (TM), 4) TM'yi kontrol eden ve askeri olarak güçlü Halife Hafter ve 5) MGK'dan ayrılan vekillerin oluşturduğu Devlet İstişare Meclisi (DİM) öne çıkmaktadır.

Türkiye bu aktörler içinde UMH'yi desteklemektedir. Diğer bölgesel güçler UMH dışındaki aktörlere destek vermektedir. Halife Hafter bölgesel ve küresel aktörlerden daha fazla destek almaktadır. Türkiye'nin UMH dışındaki aktörlerle, özellikle Hafter ile ilişkileri gergindir. Ciddi kriz olasılığı yüksektir.

Mevcut durumda muhatap sorunu nedeniyle Türk şirketlerin alacakları ve yatırımlarının ne olacağı belirsizdir. Libya'da devlet kurumları işlevsiz olduğundan gayri resmi ticaret ve seyahat güvenlik riskleri taşımaktadır. Türkiye 2014'den itibaren tekrar vize uygulamaya başlamıştır. Farklı yerel aktörleri destekleyen

bölgesel güçlerle kriz yaşanması olasıdır. Hafter'e destek sağlayan Rusya ile Libya üzerinden ilişkilerin gerginleşme riski vardır. Türk askerine yönelik saldırı, provokasyon ve iç savaşa taraf olmaya yönlendirme tehlikesi yüksektir. ÖSO ve benzeri grupların eylemlerinin Türkiye ile ilişkilendirilmesi risk alanıdır.

Türkiye Libya ilişkilerinde iş birliği fırsatları da bulunmaktadır. Libya'da siyasi muhatap sorunun çözülmesine ve ülkeye hâkim olacak grupla ilişkilerin seyrine bağlı olarak; Doğu Akdeniz'de iş birliği, Enerji ticareti, Libya'nın yeniden inşasına destek ve devlet kurumlarının, ordunun ve polis kurulmasına ve eğitilmesine yardım iş birliği olanakları sunmaktadır.

Ancak Türkiye'nin, karşılıklı içinde olduğu Hafter'in ülkeye hâkim olması durumunda, Libya'nın geleceğinden tamamen dışlanması olasıdır. Bu nedenle taraflarla dengeli ilişki yürütülmelidir ve temkinli adımlar atılmalıdır.

Bugünkü panelimizde Türkiye-Libya ilişkilerin belirli boyutlarını, güncel gelişmelere ve özellikle gelecekteki risk ve fırsat tahminlerine odaklanarak inceleyeceğiz. Bu kapsamda dört öncelikli konu tespit ettik: İç savaşın seyri ve Türkiye'ye etkisi, Deniz Yetki Alanlarının Düzenlenmesi Anlaşması, Bu anlaşmanın Doğu Akdeniz enerji denklemine etkisi ve Libya'nın yardım talebi ve Türkiye'nin kuvvet gönderme kararı ve adımları.

Birinci konu Dr. Öğr. Üyesi Ali Bilgin Varlık tarafından sunulacak, Deniz Yetki Alanlarının Düzenlenmesi Anlaşmasının ve yansımalarının tarafımdan değerlendirilmesini müteakip, Prof. Dr. Uğur Özgöker bu anlaşmanın Doğu Akdeniz enerji denklemine etkisini tartışacak. Panel konularımız Libya'nın yardım talebi ve Türkiye'nin kuvvet gönderme kararı ve adımlarının sunumu ile tamamlanacak.

Panelin ikinci bölümü katılımcıların sorularının ve yorumlarının alınması ve tartışma ve son değerlendirmelerle tamamlanacaktır.

Şimdi sözü Dr. Ali Bilgin Varlık'a bırakıyorum.

Libya'nın Jeopolitik Değerlendirmesi

Ülkenin Konumu, Büyüklüğü, Topografik Yapısı ve Ulaştırma İmkânları

Şekil 1. Libya'nın Coğrafi Konumu ve Büyüklüğü

Libya Kuzey Afrika'da 25.00 kuzey enlemleriyle ile 17.00 Doğu boylamları arasında 1.759.540 km² yüzölçümündeki bir alanı kapsar. Bu alan Türkiye'nin (783.562) 2,25 katı büyüklüktedir. Akdeniz'de 1.770 km kıyı şeridi olan Libya'nın komşuları Mısır ile 1115 km, Sudan ile 382 km, Çad ile 1050 km, Nijer ile 342 km, Cezir ile 989 km, Tunus ile 461 km kara sınırı bulunur. Kuzey Afrika'da Cezayir'den sonra ikinci büyük ülkesine sahiptir. Ülkenin yüzde 90'ından fazlası çöldür.

Akdeniz'de cereyan eden deniz trafiğini kontrol eder. Afrika'ya yönelik hava trafiğine hâkim konumdadır. Avrupa'ya yönelik göçmen ve insan kaçakçılığı yolu üzerindedir (Ek-A).

Kıyı sınırları itibariyle orta Akdeniz'de merkezi konumda yer alır. Cebeli Tarık Boğazı'na 1.577 km, Lübnan sahillerine ise 876 km mesafededir. Tobruk-Kaş arasında 679 km, Derne-Girit arasında 312 km, Bardiyah-Baf arasında 755 km, Shahat-Korent boğazı arasında 600 km, Trablus-Malta arasında 350km, Trablus-Sicilya arasında 470 km mevcuttur.

* Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Arel Üni. İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Böl.

Şekil 2 Libya'nın Komşularına Yakınlığı

Sosyo-Politik Durum¹

Nüfusu 6.890.535'tür. Genç bir nüfus yapısına sahiptir. Nüfusun yüze 49'u 24 yaş altındadır. Nüfusun yüzde 80'i şehirlerde yaşamaktadır. En büyük şehirleri Trablus (Tripoli) 1,65 mil., Misratak 881.000, Bingazi 824.000.

Nüfusun yüzde 97'si Berber ve Arap'tır. Nüfusun yüzde 96,6'sı Sünni mezhebindedir.

Ağırlıklı olarak Mısır ve Sudan'dan ve Alt Sahara bölgesinde geleneksel olarak göç alan bir ülkedir.

Eko-Politik Durum²

Ülke ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğalgaza bağlıdır. GSMH 62 milyar dolar. Dünya sıralamasında 229 devlet arasında 106'ncıdır. Kişi başına milli gelir 9.600 dolar. Dünya sıralamasında 229 devlet arasında 141'incidir. Bütçe açığı GSMH'nin yüzde 25 kadardır.

Dış borcu 3,02 milyar dolar. Rezervleri 74,71 milyar dolar. İşsizlik genel oranı yüze 30, genç işsizlik (15-24 yaş) oranı yüzde 89'dur. Enflasyon yüzde 28,5'tir.

İhracatı 18,38 milyar dolardır. İhracat ortakları: İtalya yüzde 19; İspanya yüzde 12,5; Fransa yüzde 11; Mısır yüzde 8,6; Almanya yüzde 8,6; Çin yüzde 8,3; ABD yüzde 4,9; İngiltere yüzde 4,6; Hollanda yüzde 4,5 (2017 itibarıyla). İthalatı 11,36 milyar dolardır. İthalat ortakları: Çin yüzde 13,5; Türkiye yüzde

11,3; İtalya yüzde 6,9; Güney Kore yüzde 5,9; İspanya yüzde 4,8 (2017 itibarıyla).

Elektrik enerjisinin tamamını petrolden temin etmektedir. Petrol rezervleri bakımından dünyada 9'uncu sıradadır (48,36 milyar varil).

Petrol üretiminde dünyada 19'uncu sıradadır (1,039 milyon varil/gün). Petrol ihracatında dünyada 23'üncü sıradadır (337.800 varil/gün). Rafine petrol ihracatında dünyada 71'inci sıradadır (16,880 milyar varil).

Doğalgaz rezervleri bakımından dünyada 21'inci sıradadır (1,505 trilyon m³). Doğalgaz üretiminde dünyada 43'üncü sıradadır (9.089 milyar m³). Doğalgaz ihracatında 31'inci sıradadır (4,644 milyar m³).

Şekil 3. Libya'nın Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ve Tesisleri

Arap Baharı Süreci ve Libya

Libya iç savaşı, 2010 yılından itibaren Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinin sivil itaatsizlik eylemlerine dönüştüğü ve giderek daha fazla istikrarsızlıklara evirilen Arap Baharı ile başlamıştır.

Kimilerine göre Soğuk Savaş sonrasında 1990'larda yaşananların Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki gecikmeli yansıması, kimilerine göre kapitalist sisteminin bölgede kendisini yeniden inşa etmesi ile paralel olarak küresel güçlerin bölüşüm stratejilerinin sonucu olan bu gelişmeler, her ülkede farklı farklı seyirler göstermiştir.

Filistin'de düşük yoğunluklu; Cezayir, Sudan, Irak ve İran'da orta ve yüksek yoğunluklu sivil kalkışmalar halinde gerçekleşmiş; Ürdün, Umman, Bahreyn, Kuveyt, Fas ve Lübnan'da hükümetlerin; Mısır (iki defa olmak üzere), Tunus'ta devlet başkanlarının uzaklaştırılmasına; Yemen, Suriye ve Libya'da halen devam eden iç savaşlara neden olmuştur.

Şekil 4. Arap Baharı'nın Orta Doğu'da Seyri

Arap Baharı'nın refah talepli gerekçesinin Libya örneğine tam olarak uyduğunu söylemek güçtür. Zira KBMG (Kişi Başına Milli Gelir) bakımından Libya aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 5.000-1.000 dolar dilimi arasında yer almaktaydı. CIA³ verilerine

göre 2015 tahminlerine göre bu miktar 6.500 dolar, 2017 tahminlerine göre ise 9.600 dolardır. KBMG'ye ilişkin farklı kaynaklarda muhtelif verilere rastlanmaktadır. Örneğin, BM'nin 2017 verilerine göre ise 3.942 dolar,⁴ Dünya Bankası'nın 2018 verilerine göre 7.235 dolar⁵, IMF'nin 2019 verilerine göre bu rakam 5.019 dolardır.⁶ Libya'nın ekonomik durumu hakkında KBMG verilerinin sağladığı kısıtlı bilgiyi bütçe açığı ve hazine rezervleri hakkındaki verilerle tamamlamak mümkündür. 2017 itibarıyla bütçe açığı 7,68 milyar dolar (Gelirler 15,78-Giderler 23,46) olan Libya'nın rezervleri bütçe açığının 9 katıdır. İç savaşın kötüleştirdiği ekonomik koşullarda bile ülkenin, sosyal programların ağır yüküne rağmen kendi kendine yeterli olduğu görülmektedir. Bunda ise endüstri ve ticari faaliyetler bakımında az gelişmişliğine karşın ülkenin sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarından sağlanan gelir belirleyici etkindir.

İç Savaş'ın Gelişimi ve Savaşan Taraflar

Libya iç savaşı, iki safhada gerçekleşmektedir. Birinci safha, 2010-2011 döneminde Muammer Kaddafi rejiminin yıkılmasını kapsayan Arap Baharı sürecidir. İç savaşın ikinci safhası ise ülkenin yönetimi ve kaynakların bölüşülmesine yönelik olarak muhtelif grupların dahil olduğu çatışmalar halinde gerçekleşmektedir.

Arap Baharı Sürecinde Libya İç Savaşı (1'inci Safha)

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı, 1996'da Trablus'taki Abu Salim hapishanesinde öldürüldüğü iddia edilen 1.000 tutuklunun maruz kaldığı insan hakları ihlallerini takip eden avukatın polis tarafından öldürülmesi üzerine 15 Şubat 2011'de Bingazi'de başlayan gösteriler ile Libya'ya sirayet etti.

Libya Muhalefeti Ulusal Konferansı tarafından 17 Şubat 'Miat Günü (*day of range*)' olarak ilan edildi.⁷ 18 Şubat 2011'de güvenlik kuvvetleri Bingazi'yi terk etti aynı tarihte Kaddafi karşıtları Bingazi'de UGK'yı (Ulusal Geçiş Konseyi/NTC-National Transitional Council) kurdular.

17 Mart 2011'de BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 Sayılı Kararı ile ülke üzerinde uçuş-yasak bölgesi ilan edildi. Brezilya, Çin, Hindistan, Almanya ve Rusya'nın katılmadığı toplantıda karar 10 üye tarafından alındı.⁸ 19 Mart 2011'de BM'nin uçuş-yasak bölgesi kararına istinaden NATO destekli hava harekâtı başlatıldı.⁹ Bu karar uçuş-yasak bölgesi kararı olarak ilân edilmiş olsa da esasında karada kuvvet kaydırmalarını önleyen hava saldırıları şeklinde hayata geçirilmiştir.¹⁰ Müdahalenin başını çeken devletler aynı zamanda muhalif gruplara mühimmat desteği sağlamıştır.¹¹ Böylece askeri durum üstünlüğü muhalif grupların lehine değişmiştir.

Şekil 5. Libya'ya Yönelik Hava Harekâtı ve Deniz Ablukası

Temmuz 2011'de BM Genel Sekreteri Ban Ki Mon, Arap Birliği, Avrupalı temsilciler, ABD Dışişleri Bakanı Clinton'un da dâhil olduğu Londra Konferansında oluşturulan Libya İçin Uluslararası Temas Grubu UGK'yı Libya'nın meşru temsilcisi ve muhatapı olarak tanıdı.

Resim 1. Libya Temas Grubu İçin Toplanan Londra Konferansı

Ağustos 2011'te Kaddafi Başkent Trablus'taki asıl savunma hattını kaybetti. Eylül 2011'e kadar olan süreçte Afrika Birliği'ne üye 60 devlet UGK'yı tanıdı. 20 Ekim 2011'de Kaddafi öldürüldü. Aynı gün Kaddafi'nin memleketi Sirte düştü. Kasım 2011'de 42 yıllık Kaddafi yönetiminin son askerî destekçisi oğul Seif el-Islam öldürüldü.

Merkezi Otoritenin Tesisi Sürecinde Libya İç Savaşı (2'nci Safha)

Savaşan Taraflar

Gelinen aşamada Aralık 2015'te yapılan geniş tabanlı Libya Siyasi Antlaşması'nın ardından BM tarafından tanınan Fayez al-Sarraj başkanlığındaki UMH'ye (Ulusal Mutabakat Hükümeti/GNA-Government of National Accord) ile 2014'teki seçimlerin sonrasında oluşturulan Temsilciler Meclisi'nin oluşturduğu ve Tobruk Hükümeti olarak anılan General Halife Hafter kontrolündeki güçler arasında cereyan etmektedir. Ancak bu aşamaya gelene kadar herkesin herkesle çatıştığı Libya iç savaşının ikinci safhasında çatışan tarafları başlıca üç gruba daha dâhil etmek gerekir.

Üçüncü grup, Ulusal Mutabakat Hükümeti göreve başlayana kadar ülkenin meşru temsilcisi konumunda bulunan Genel Ulusal Kongre (GUK)'nin atadığı ve 2012-2016 döneminde askeri bakımdan etkinliğini muhafaza eden, başbakanlığını Halife el-Ghawil'in yaptığı Ulusal Kurtuluş Hükümeti'ne bağlı kuvvetlerdir.

Dördüncü grubu siyasal İslamcı örgütler oluşturmaktadır. İç savaşın birinci safhası boyunca ve ikinci safhasının ortalarına kadar olan süreçte etkin olan bu unsurlar son dönemde büyük ölçüde pasivize edilmiştir. Bunlardan başlıcaları:

- 2012-2016 döneminde Trablus, Bingazi, Sirte gibi önemli merkezlerde etkin olan IŞİD'in Libya Eyalet Örgütü.

- Ensar el Şaria'nın kolu olan ve Genel Ulusal Kongre'yi destekleyen ve 2017'ye kadar etkin olan Bingazi Devrimcilerinin Şura Konseyi.

- IŞİD'in bir fraksiyonu olan ve Şubat 2019'a kadar gücünü muhafaza eden Derne Mücahitlerinin Şura Konseyi'dir.

Beşinci olarak, bu gruptan başka sıklıkla taraf değiştiren mahalli savaş ağaları, tarikat, çete vb. çok sayıda silahlı grup Libya iş savaşında yer almıştır. Bunlardan ülkenin güneybatısındaki çölün hâkim olduğu Ghat bölgesinde 2015-2017 döneminde etkin olan Tureg ve ülkenin güneyinde Çad sınırına yakın bölgede yaşayan ve 2017'de askeri kapasite kazanan Toubou aşiretlerini saymak mümkündür.

Şekil 6. Libya İç Savaşı'nın 2'nci Safhasında Savaşan Taraflar

İç Savaşın 2'nci Safhasının Seyri

- Ocak-Mart 2012'de Trablus'ta UGK ile daha önce muhalefete destek veren gruplar arasında çatışmalar yaşandı.

- 8 Ağustos 2012'de UGK yetkilerini 7 Temmuz 2012'de seçilen GUK'a (Genel Ulusal Kongre/GNC-General National Congress) devretti. GUK'un 200 mensubundan 120'si bağımsızlardan, 39'u Ulusal Güçler Koalisyonu, 17'si Adalet ve İnşa, 24'ü ise diğer parti ve gruplardan oluşmaktaydı. Bu aritmetik merkezi bir otoritenin tesis edilebilmesini olanaksız kılıyordu.

- 11 Eylül 2012'de liderliğini Ansar el-Şaria'nın yaptığı radikal gruplar Bingazi'deki ABD Büyükelçisini öldürdü.¹²

- 2013 yılı Libya'da otoritenin mahalleler arasında parçalandığı ekonomik ve insani koşulların daha da kötüye gittiği bir yıl oldu. Bu dönemde siyasal İslamcı gruplar ve terör örgütleri güçlerini artırmışlardır.

- Mayıs 2014'te 2012 Ağustosundan beri petrol tesisleri üzerindeki kısıtlama kaldırıldı.

- Haziran 2014'te tartışmalı ve düşük katılımı genel seçimler yapıldı. GUK'un desteklediği Ulusal Kurtuluş Hükümeti seçimleri kaybetti. Seçimleri kazanan TM (Temsilciler Meclisi/HoR-House of Representatives) kuruldu. TM, anayasa değişikliği ile ilgili çalışmalar esnasında itilafa düştüğü GUK'tan görev almayı reddetti ve politik İslamcı grupların kontrolündeki Tablus'u terk ederek 4 Ağustos 2014'te General Hafter'in kontrolü altındaki Tobruk'ta göreve başladı (bu nedenle TM aynı zamanda Tobruk Hükümeti olarak da anılır).

- 17 Aralık 2015'te BM'nin katılımıyla gerçekleşen geniş tabanlı kırılgan Libya Siyasal Antlaşması ile ülkeyi iki yıl içinde seçimlere götürmek şartıyla -GUK'un muhalefetine rağmen- 30 Mart 2016'da Fayez el-Sarraj başkanlığındaki UMH'ye (Ulusal Mutabakat Hükümeti/GNA-Government of National Accord) kuruldu.

- 2016 Baharında UMH ve GUK ittifakı ile başlatılan harekât neticesinde önce Sirte'de daha sonra da ülke genelindeki IŞİD hâkimiyeti kırıldı. Bu yenilgilerin ardından ülkenin güney kesimlerine çekilen¹³ örgüt, ABD Afrika Komutanlığı'nın 2018-2019 arasında devam eden hava taarruzları neticesinde marjinal bir seviyeye indirildi.

- Aynı yıl, GUK başbakanı Halife el-Ghawil, UMH başkanı Sarraj'a karşı başarısız bir darbe girişiminde bulundu ve Nisan 2016'da muharebeleri kaybetti.

- Mayıs 2017'de Hafter ve Siraj Abu Dhabi'de görüşülse de bir anlaşmaya varamadılar.

- Aralık 2017'de Tunus'ta başlayan görüşmeler bir ay içerisinde başarısızlıkla sonuçlandı.

- Yaklaşık bir yıl süren muharebelerin ardından Aralık 2017'de GUK'yı destekleyen ve Ensar el Şaria'nın kolu olan Bingazi Devrimcilerinin Şura Konseyi General Hafter'e bağlı LMO (Libya Milli Ordusu) tarafından 2017'de yenilgiye uğratıldı.¹⁴

- Ocak 2019'da LMO Trablus'un 650 km. güneyindeki en büyük petrol bölgesi El Sahara'yı ve Sabha kentini ele geçirdi.

- Yaklaşık bir yıl süren Derne Muharebeleri (7 Mayıs 2018-12 Şubat 2019) neticesinde LMO bölgeyi Derne Mücahitlerinin Şura Konseyi'nden temizledi.¹⁵

- Nisan 2019'da güneydeki petrol bölgelerini kontrol altına alan LMO, Birleşik Arap Emirlikleri'nin silahlı insansız hava araçlarının desteğinde Trablus'a doğru taarruz başlattı. Bu harekât Ekim 2019'a kadar hız kazanarak devam etti.

- Kasım 2019'da Hafter BAE'ni ziyaret etti.

- 26 Aralık 2019'da Cumhurbaşkanı Erdoğan Sarraj Hükümeti'ni desteklemek amacıyla talep üzerine Libya'ya askeri kuvvet gönderileceğini açıkladı.

- 6 Ocak 2020'de LMO, Sirte şehrini ele geçirdi.

- Ocak 2020'de taraflar önce Rusya'da (13 Ocak 2020) sonra da Berlin'de (19 Ocak 2020) görüşülse de bir anlaşmaya varılamadı.

Libya iç savaşında ana gelişmeleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Ağustos 2014'te LMO Tobruk'tan güneye doğru ilerlemesini başlatmış ve El Wahat vilayetini ele geçirmiştir.

- Aralık 2014'te LMO önce güneye doğru ilerlemesine devam ederek El Kufrah vilayetini ele geçirmiş müteakiben petrol bölgesi olan Sabha civarına yönelmiştir.

- Şubat 2015'te IŞİD, Libya'nın Çad sınırında, Sabha kuzeyinde ve kuzeyde Sirte bölgesine; Tuareg aşiretinin ise Gat bölgesinde etkinliğini artırmış, LMO ise Wadi el Aşhat bölgesini ele geçirmiştir.

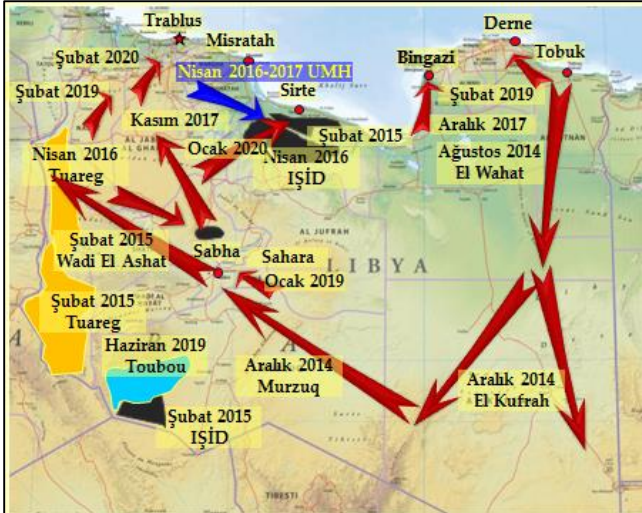
- Nisan 2016'da Ulusal Mutabakat Hükümeti ve etkinliğini kuzeye doğru artıran Tuareg aşireti kuvvetlerinin direnci nedeniyle LMO'nun Sabha civarına geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu tarihte IŞİD Sirte güneyinde alanını genişletmiştir.

- Nisan 2016-2017'de Ulusal Mutabakat Hükümeti müttefiki Genel Ulusal Kongre kuvvetleri ile IŞİD'in Sirte bölgesindeki etkinliğini kırmıştır.

- Kasım-Aralık 2017'de LMO Sabha kuzeyinden Trablus istikametinde taarruza geçmiş ve Bingazi'yi ele geçirmiştir.

- Ocak-Şubat 2019'da LMO, Derne'yi, Sabha ve Sahara bölgesinin tamamını ele geçirmiş ve Trablus istikametinde ilerlemeye devam etmiştir.

- Ocak-Şubat 2020 döneminde LMO, Sirte'yi ele geçirmiş ve Trablus'u kuşatacak mesafeye ulaşmıştır.

Şekil 7. Libya İç Savaşının 2'nci Safhasında Savaşın Seyri

LMO'nun askerî stratejisi

Libya iç savaşının ikinci safhasında, askerî durum üstünlüğünü ele geçiren General Hafter'e bağlı LMO'nun takip ettiği askerî strateji üç aşamayı takip etmiştir. Buna göre:

Aralık 2014'te tamamlanan birinci safhada; el-Ahat ve el-Kufra vilayetleri ile Murzuq bölgeleri ele geçirilmiş, böylelikle Topruk Hükümeti'nin güney, doğu ve güneybatı kesimleri emniyete alınmıştır.

LMO, müteakiben ikinci safhada, petrol sahalarının bulunduğu iç kesimlere (orta-güney bölgesi) yönelmiş, buradan hareketle batıya yönelmiştir. LMO'nun Şubat 2015-Nisan 2016 dönemini kapsayan bu harekâtı UMH ve başını Tuareg Aşirteri'nin çektiği yerel müttefiklerinin direnci ile karşılaşmıştır. Bu gelişme üzerine LMO orta-güney bölgesine çekilerek Ocak 2019'da kadar Sabha Şehri'nin bulunduğu Sahara Vilayeti'nin tamamını ele geçirmiştir. Bu dönem zarfında bölgelerinde tecrit ettiği IŞİD'i 2016-2017 döneminde, Bingazi'deki Ensar el Şaria bağlısı Bingazi Devrimcilerinin Şura Konseyi birliklerini Aralık 2017'de yenilgiye uğratmıştır.

Ele geçirdiği bölgeleri pekiştiren LMO üçüncü safhada, 2019 yılının başından itibaren eş zamanlı olarak IŞİD bağlısı Derne Mücahitlerinin Şura Konseyi birliklerini yenilgiye uğratmış ve güneyden kuzeye doğru ilerlemesine devam ederek 2020 başında Trablus'u kuşatmıştır.

2020 yılı başı itibarıyla askerî durum

Şubat 2020 itibari ile gelinen aşamada askeri durum şöyledir: Genel Ulusal Kongre'ye bağlı birlikler ve siyasal İslamcı radika örgütler askeri dengiyi bozabilecek bir kapasiteden yoksun bırakılmıştır. Ulusal Mutabakat Hükümetine bağlı birlikler sadece başken Trablus ve civarında hâkim olup ülkenin yaklaşık %90'lık kesimi Temsilciler Meclisi'ni destekleyen General Hafter'e bağlı Libya Milli Ordusu'nun kontrolü altındadır.

Libya İç Savaşında Dış Aktörler

Şekil 8. Libya İç Savaşında Dış Aktörler

Merkezi Trablus'ta bulunan Ulusal Mutabakat Hükümeti, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere Türkiye, Avrupa Birliği ve uluslararası kurumlarca meşru kabul ediliyor ve destekleniyor.

Tobruk merkezli Hafter güçlerinin kontrolünde olan Temsilciler Meclisi'ni ise Mısır, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Fransa ve Rusya'dan destek buluyor.

- BM geniş tabanlı Libya Antlaşması'nın kurucusu olması nedeniyle Serraj hükümetini desteklemektedir.

- AB'ni kurumsal desteği de bu gerekçeden kaynaklanmaktadır.

- Türkiye Serraj'ı meşru hükümet olduğu için desteklediğini açıklamıştır. Ancak iç politikada Serraj'a desteğin Ulusal Mutabakat Hükümetinde yer alan İhvan yanlısı gruplara karşı sempaticiden kaynaklandığı yönünde eleştirilere rastlanmıştır. Diğer taraftan Yunanistan ve GKRY'ni Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin kuşatılmasına varan hamlelerini kırabilmek için meşru Libya hükümeti ile münhasır ekonomik bölge antlaşması yapılması mecburiyetinin bu yakınlaşmada belirleyici olduğunu ileri süren görüşler de mevcuttur.

- ABD'nin başlangıçta Sarraj'a destek veren ABD'ni Nisan 2019'da Trump'ın Hafter ile görüşmesi üzerine değiştirdiği anlaşılmaktadır. ABD'nin kazananı bekle ve gör politikası

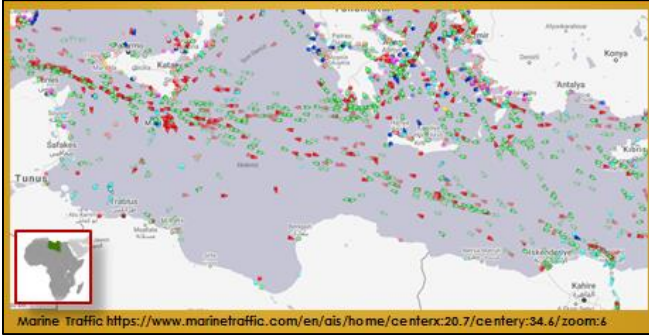
izlediği, yönetilebilir bir istikrarsızlık ortamını tercih ettiği değerlendirilmektedir.

- Rusya'nın Libya politikası Afrika genel politikası ile birlikte mütala edildiğinde Hafter'e sağladığı desteğin silah satışı ve ekonomik motivasyonlu olduğu sonucuna varılmaktadır.

- Fransa'nın Hafter'e desteği radikal örgütlere karşı siyaseti ve Libya dış ticaretinin yeniden bölüşülmesi sürecinde sağlayacağı avantajlar temelindedir.

- Mısır, Suudi Arabistan ve BAE İhvan karşıtı siyaseti ve ABD güdümüyle Hafter'i desteklemektedir.

Ek-A: (Gerçek Zamanlı Deniz ve Hava Trafikği)

¹ CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>

² CIA Ibid.

³ CIA Ibid.

⁴ National Accounts Main Aggregates Database, 2017, "GDP, Per Capita GDP - US Dollars", United Nations Statistics Division.

⁵ World Bank, 2018, <https://data.worldbank.org/country/libya?view=chart>

⁶ IMF, "World Economic Outlook Database, October 2019". World Economic Outlook. International Monetary Fund. October 2019. Retrieved 1 January 2020.

⁷ Arab Spring: A Research & Study Guide, "The Libyan Revolution, F.B.-17" https://guides.library.cornell.edu/arab_spring/Libya

⁸ UN Meetings Coverage and Press Releases, "Security Council Approves 'No-Fly Zone' over Libya, Authorizing 'All Necessary Measures' to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Abstentions", 17 Mart 2011, <https://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm>

⁹ BBC, "Libya profile - Timeline", <https://www.bbc.com/news/world-africa-13755445>

¹⁰ Al Jazeera, The Death of Gaddafi, The Big Picture, Derek Chollet, ABD Savunma Bakanı eski Yardımcısı, <https://www.youtube.com/watch?v=EnmMZ2bSlnc>

¹¹ Al Jazeera, The Death of Gaddafi, The Big Picture, Mohamed Buisier, Libya Danışmanı, <https://www.youtube.com/watch?v=EnmMZ2bSlnc>

¹² David D. Kirkpatrick and Steven Lee Myers, "Libya Attack Brings Challenges for U.S.", *New York Times*, 12 Eylül 2012, <https://www.nytimes.com/2012/09/13/world/middleeast/us-envoy-to-libya-is-reported-killed.html>

¹³ "Libyan Troops Clash With ISIS Militants Leaving 6 Dead and 17 Injured". *Libyan Gazette*. 17 May 2016, <https://web.archive.org/web/20160601164546/https://www.libyanazette.net/2016/05/17/libyan-troops-clash-with-isis-militants-leaving-6-dead-and-17-injured/>

¹⁴ "Last fighters standing in Benghazi leave for Derna after Hafter's forces control of Ekhribish". *Libyan Express*. 30 Aralık 2017,

<https://www.libyanexpress.com/last-fighters-standing-in-benghazi-leave-for-derna-after-haftars-forces-control-of-ekhribish/>

¹⁵ "Derna 'entirely liberated' from militants: Derna Security Directorate", *News* 2018, 11 Şubat 2019, <https://en.218tv.net/2019/02/11/derna-entirely-liberated-from-militants-derna-security-directorate/>

Türkiye-Libya arasında Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması

Oktay Bingöl*

Türkiye-Libya ilişkileri deniz yetki anlaşmalarının düzenlenmesine ilişkin anlaşmanın imzalanmasıyla yeni bir aşamaya girdi. Anlaşma sadece iki ülke ilişkilerini değil bölgesel gelişmelere ve Doğu Akdeniz’de enerji mücadelesine yansımalarıyla önem taşımaktadır.

Akdeniz son dönemlerde Doğu bölümüyle, diğer bir ifadeyle “Doğu Akdeniz” olarak uluslararası ve bölgesel politikalarda öne çıkmaktadır. Bölgede Türkiye-Yunanistan deniz yetki alanlarının tarihsel derinliği bilinmektedir. 2000’lerin başından itibaren doğal kaynak üzerindeki mücadeleye 2004’ten sonra Kıbrıs sorununun yansımalarının eklenmesi yeni bir aşamayı başlatmıştır. 2009’dan itibaren Türkiye’nin İsrail ve Mısır ile bozulan ilişkileri ve Suriye iç savaşının Doğu Akdeniz’e özellikle mülteci ve kaçak göçmenlik yansımaları sorunu karmaşıklştırılmış ve büyütülmüştür. Libya’da iç savaşa bölgesel güçlerin müdahalesi ve bu kapsamda Türkiye’nin politikaları Doğu Akdeniz denkleminde ayrı bir faktör olarak belirginleşmiştir.

Harita 1. Doğu Akdeniz Bölgesi

* Arel USAM Müdürü, Uluslararası İlişkiler (İng.) Bölüm Başkanı

Doğu Akdeniz, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, Filistin Yönetimi, İsrail, Mısır, Libya, Tunus, KKTC ve GKRY mücadele ve iş birliği yürüttüğü jeopolitik, jeo-ekonomik ve jeo-kültürel kritik bir bölgedir.

Doğu Akdeniz’de doğal kaynakların paylaşılması ve deniz yetki alanlarının düzenlenmesine ilişkin devletlerin çabaları yaklaşık yirmi yıldır devam etmektedir. Bu kapsamda muhtelif Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmaları yapılmıştır. GKRY ve Mısır arasında 17 Şubat 2003’te MEB anlaşması imzalanmış, anlaşmaya Türkiye itiraz etmiştir. GKRY ve Lübnan ise 17 Ocak 2007’te MEB anlaşması imzalamışlar ancak Lübnan meclisinde onaylanmamıştır. GKRY çabalarına devam ederek İsrail ile 17 Aralık 2010’da MEB imzalamıştır. GKRY’nin hamlelerine ve adanın deniz alanlarında arama ruhsatları vermesi üzerine Türkiye, KKTC ile 21 Eylül 2011’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşmasını imzalamıştır. Diğer taraftan Yunanistan ve Mısır arasında Yunan adalarının kıta sahanlığını da içerecek deniz yetki düzenlemesi yapmak amacıyla görüşmeler devam etmektedir.

Türkiye Libya Deniz Yetki Alanları Düzenlenmesi Mutabakat Muhtırası

Doğu Akdeniz’de diğer devletler arasında kurulan bir çeşit ittifak ile gittikçe yalnızlaşan Türkiye Libya Ulusal Uzlaş Hükümeti ile 27 Kasım 2019’da “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalamıştır. Bu anlaşma TBMM’de 5 Aralık 2019’da kabul edilmiş, 7 Aralık 2019’da Resmî Gazete’de yayımlanarak Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir.

Muhtıra Libya’da Meclise götürülmemiş, Libya Temsilciler Meclisinin onaylamayacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle imzalanan metnin anlaşma mı? mutabakat muhtırası mı? olduğu tartışma yaratmıştır. Metnin resmi adı Mutabakat Muhtırası (Memorandum of Understanding) iken Türkiye’nin TBMM onayına sunması ve tescil için BM’ye göndermesi anlaşma olarak

işleme alındığını göstermektedir. Libya'da ise meclis onayına götürülmemesi, uluslararası bağlayıcılığı ve ardıllığı olmayacak bir metin olduğu yönünde eleştirilere neden olmaktadır. Libya'da meclis onayına sunulmayacak şekilde isimlendirmenin (mutabakat muhtırası olarak), meclis tarafından onaylanmayacağından bilinmesinden dolayı yapıldığı, bu nedenle anlaşma taraflarından birisinin egemen iradesini yansıtmadığı (iradenin sakatlandığı), dolayısıyla geçersiz olduğu iddia edilmektedir.

Mutabakat Muhtırası ile (mutabakat muhtırası ve anlaşma eş anlamlı olarak kullanılacaktır) kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları düzenlenmektedir.

Harita 2. Türkiye-Libya Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölgeleri

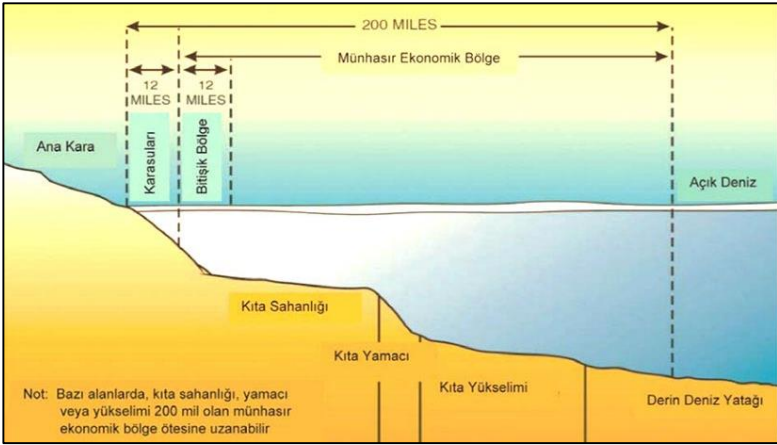
Muhtırada koordinatlar verilerek kıta sahanlığı ve MEB sınırları ortaya çıkmaktadır. Dikkat çeken önemli noktalar şunlardır. Yunanistan'ın başta Rodos ve Girit olmak üzere adalarının 6 mil karasularından itibaren Türk kıta sahanlığı sınırı geçirilmiştir. Bu şekilde Yunanistan'ın 12 mil karasuları ve adaların kıta sahanlığı tezleri hilafına, Türkiye aksi yöndeki

tezleri lehine hareket edilmiştir. Türk kıta sahanlığı Kıbrıs adasının hemen batısından devam ettirilerek GKRY'nin kıta sahanlığı girişimleri dikkate alınmamıştır.

Muhtırada tarafların diğer devletlerle MEB anlaşması yapmaları öncesi birbirini bilgilendirme ve müzakere yapma gereği kabul edilmiştir.

Bu noktada kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin farklı özelliklerini anımsamakta yarar görüyorum.

Uluslararası deniz hukukunun ilgili kurallarına göre bir kıyı devleti ilan etmese de kıta sahanlığına ve ilan etmek kaydıyla münhasır ekonomik bölge alanına sahiptir. Bu alanlar kıyından itibaren maksimum 200 deniz miline (kıta sahanlığı bazı durumlarda 200 deniz milinin de ötesine) kadar uzanabilmektedir.

Şekil 1. Deniz Yetki Alanları

Kıta sahanlığı üzerindeki münhasır yetkiler deniz tabanı ve deniz tabanının altındaki canlı ve cansız (mineral) tüm doğal kaynakları kapsar. MEB üzerindeki münhasır yetkiler ise deniz tabanı, deniz alanı ve deniz üzerindeki hava sahasında bulunan canlı ve cansız bütün doğal kaynakları kapsar.

Muhtıranın Türkiye Açısından Önemi

Türkiye'nin tezleri, meşruiyeti ve otoritesi tartışmalı ve geleceği belirsiz de olsa Doğu Akdeniz'de ilk kez bir devlet tarafından desteklenmiştir. Türkiye adaların kıta sahanlığı ve MEB'i olmayacağı tezini bir belgeye geçirmiştir. GKYR'yi tanımadığını tekrar etmiştir.

Tartışmalı yönleri

Muhtıra, Libya Temsilciler Meclisi tarafından onaylanmamıştır (onaya götürülmemiştir). Dolayısıyla bu ve diğer birçok nedenle Muhtıranın uluslararası bir anlaşma niteliği sorgulanmaktadır. Libya Ulusal Ulusal Hükümeti mutabakat gereklerini yapabilecek güce sahip değildir. Hafter kuvvetleri mutabakatı tanımadıklarını ifade etmiştir.

Uluslararası tepkiler

Mısır, İsrail ve İtalya anlaşmayı uluslararası hukuka aykırı ve geçersiz bulduklarını açıklamıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yayımlayarak Libya ve Türkiye'nin denizden komşuluğunun bulunmadığı, Girit Adası'nın hiçe sayıldığı ve bu nedenlerle mutabakatın Uluslararası Deniz Hukuku kurallarına aykırı olduğunu iddia ederek BM nezdinde mutabakata resmi itirazda bulunmuştur. Yunanistan ve Mısır Yunan adalarını esas alan bir sınırlandırma anlaşması yapmak için görüşmelere başladığı haberlerde yer almıştır. AB mutabakata karşı açıklama yaparak Türkiye'ye yaptırım uygulayacağını bildirmiştir.

Diğer taraftan Libya'daki iç savaşa doğrudan ve dolaylı taraf olan ülkelerin katılımıyla 19 Ocak 2020'de Berlin Konferansı toplanmıştır. 7 başlıkta 55 madde içeren sonuç bildirgesi yayımlanmıştır. Bu konferansa Türkiye katılarak sonuçları imzalamıştır. Bidirgenin konumuz bağlamında önemli hususları şöyledir.

25. madde "Libya Temsilciler Meclisi (TM)'nin onayladığı tek, birleşik, kapsayıcı ve etkin bir hükümetin kurulmasını destekliyoruz." şeklindedir. TM Hafter'i destekliyor.

25. maddenin girişinde 17 Aralık 2015'te Fas'ın Süheyrat şehrinde imzalanan "Libya Siyasi Anlaşması'nı Libya'daki siyasi çözüm için geçerli çatı kabul ettiği/desteklediği" belirtiliyor. Bu anlaşmaya göre Saraj hükümetinin yapacağı anlaşmaların işlerlik kazanabilmesi, Libya Temsilciler Meclisi'nin onayına bağlı. Türkiye-Libya anlaşmaları Libya TM'ne götürülmedi.

6. madde, "Tüm katılımcılar Libya'daki silahlı çatışmalara müdahale etmeme ve Libya'nın iç işlerine karışmama taahhüdünde bulunmuştur". 10. madde, «Çatışma içerisindeki taraflar ya da onlara destek verenler, Libya topraklarında ve hava sahasında tüm askeri hareketliliği sonlandıracak". 13. madde, "BM'nin terörist kabul ettiği gruplarla işbirliği yapılmasını" yasaklıyor. 19. madde "Tüm aktörleri çatışmayı körükleyici eylemlerden kaçınmaya çağırıyoruz. Buna askeri kapasitenin güçlendirilmesi için sağlanan finansman ve paralı asker desteği de dahildir". 20. maddede de terörist gruplara desteğe son verilmesi gerektiği bir vurgulanıyor ve destekçinin, terörist faaliyetin failinden sorumlu tutulacağı belirtiliyor.

Değerlendirme

Libya'da UMH ve TM (Hafter kontrolünde) fiilen çatışan taraftır. ÖSO ise muhtelif grup ve şahısları içeren bir milis yapısıdır, kontrolü zordur. Bu gerçeklikler ve Berlin Konferansı bildirgesi bir arada değerlendirilmek ve temkinli politika izlemek gereklidir. Bu kapsamda riskler:

- Libya'da anlaşma yapılan hükümetin fiilen ortadan kalkması olasıdır. Libya Meclisinde onaylanmamış mutabakatın olası yeni hükümeti bağlayıcılığı tartışılmalıdır.
- Yunanistan, GKRY, Mısır ve diğer devletlerin mutabakatı hukuken geçersiz saymalarının ötesinde fiilen eylemlerde bulunmalarıyla ve/veya Türkiye'nin mutabakata dayanarak fiili adımlar atmasıyla taraflar arasında gerginlik tırmanabilir.
- Doğu Akdeniz'de askerileşme ve çatışma riski artabilir.

- Diğer devletlerin ortak hareket etmesi ve Türkiye'nin yalnızlaşması riski yüksektir.

İş birliği Fırsatları:

Doğu Akdeniz, deniz yetki alanları tartışmaları; enerji kaynaklarını sahiplenme, çıkarma ve taşıma mücadelesinin yoğunluğu; düzensiz göç ve insan kaçakçılığının sürekliliği, kıyıdaş devletler arası etkileşimin artması ile kendine özgü bir alt bölgesel güvenlik kompleksine (sub regional security complex) dönüşmektedir.

Deniz yetki alanları ve enerji kaynakları üzerindeki iş birliği ve rekabetin gruplaşmalar ve kurumsal bağdaşmalara dönüşme seçeneği de mevcuttur.

Türkiye'nin son hamlesi nispi bir avantaj sağlamakla birlikte çok taraflı ve temkinli bir diplomasinin yerine geçmemektedir.

Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Antlaşmasının Doğu Akdeniz Enerji Denklemine Etkisi

Prof. Dr. Uğur Özgöker*

Ben bugün sizlere AB ve Uluslararası Enerji Savaşları kapsamında Kıbrıs'ın ve 27 Kasım 2019 da İstanbul'da imzalanan ve 8 Aralık 2019'da yürürlüğe giren Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakatının öneminden bahsedeceğim.

Bilindiği gibi 1. ve 2. Dünya Savaşları Avrupa kıtasındaki ülkeler arasında endüstrinin o zamanki temel enerji ve hammadde kaynağı olan "Kömür" ve "Demir" in hakkaniyetle paylaşılabilmesi yüzünden çıkmıştır. Bugün de Dünya Enerji Savaşları ve AB' nin Enerji Sorunu endüstrinin en önemli hammaddesi haline gelen ve temel enerji kaynağı olarak kullanılan "Petrol" ve "Doğal Gaz" ın hakkaniyetle paylaşılabilmesinden meydana çıkmaktadır. Endüstrinin ve genel olarak bütün Dünyada büyük bir çoğunlukla temel enerji kaynağı olarak kullanılan Petrol ve Doğal Gaz rezervlerinin neredeyse dörtte üçü Orta-Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Bu bakımdan hiç temenni etmememize rağmen eğer 3. Dünya Savaşı çıkarsa büyük bir olasılıkla Orta-Doğu'dan çıkacaktır.

İşte Orta-Doğu'daki enerji kaynakları ve bunların kontrolü, sürekli ve güvenli bir şekilde istikrarlı bir fiyat politikası ile AB Pazarına kesintisiz ulaştırılması bugün Dünya Barış ve Refahının en önemli konusunu teşkil etmektedir.

Genelde Dünyanın özelde AB' nin bugünkü Enerji sorunlarının başlangıcı aslında 1973 teki son Arap-İsrail Savaşıyla başlamıştır. 1963 teki 6 gün savaşlarında Arapların İsrail karşısında muazzam bir yenilgi alması ve savaşın sonunda İsrail' in topraklarını 1947' de BM' in belirlediği sınırlarının 4 katına çıkartması ile sonuçlanan 3. Arap-İsrail Savaşının intikamını almak isteyen Araplar; Yahudilerin Yom Kippur (Kefaret Günü) diye bilinen en kutsal dini bayramlarında tamamen inzivaya çekilmişken gafil avlamak için 3 koldan 6 Ekim 1973' te İsrail'e saldırıya geçmişlerdir. İlk başta Sina yarımadası ve Golan tepelerinde bir miktar ilerleyen Araplar;

* Prof. Dr., İstanbul Arel Üni. İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Böl.

İsraillilerin birden toparlanıp karşı saldırıya geçmesi sonucu 4. defa tekrar büyük bir yenilgiye uğramışlar ve 28 Ekim 1973' te ateşkes imzalamak zorunda kalmışlardır. Araplar kendi beceriksizlikleri ve stratejik hataları sonucu değil de Batılı devletlerin İsrail' e sağladığı mali, askeri ve siyasi destekler yüzünden yenildiklerine kendilerini inandırarak teselli olmaya ve yenilginin şokunu üzerlerinden atmaya tevessül etmişler, ayrıca Batılı devletlerden ve İsrail'den intikam almanın yolunu aramışlardır. Aradıkları intikam yöntemi de "Petrol" ü "Silah" olarak kullanmaya karar vermek olmuştur. Böylece o tarihlerde endüstrisinin %90 ı Orta-Doğu petrollerine bağlı olan AB ülkeleri Arap ülkelerinden petrol tedarik edemeyince büyük bir iktisadi durgunluk ve daralma içine girmişler, bütün fabrikalarında üretim durma noktasına gelmiş, Avrupa' da enflasyon patlamış ve işsizlik oranı 2. Dünya Savaşından sonra en üst seviyesine ulaşmıştır. Birçok işyeri kapanmış binlerce çalışan işsiz kalmıştır.

1 sene süren "Petrol Ambargosu" Arapların petrol fiyatlarını 4 katına çıkartmaları ile sonuçlanmış, bu da hammadde girdilerinin maliyetini büyük oranda artmasına neden olarak, Avrupa'da üretilen mal ve hizmetlerin maliyet ve fiyatlarının da çok artmasına neden olmuştur. Avrupa 2. Dünya Savaşından sonra hiç görmediği iktisadi bir krizle karşılaşmıştır. Birkaç sene iktisadi kriz, yüksek enflasyon, işsizlik ve stagflasyonla boğuşan Avrupa 1977'den itibaren AB (o zamanki AET) bünyesinde aldığı siyasi ve ekonomik kararlar ve ABD'nin de yardımıyla bu ilk petrol krizini bazı orta şiddette geçici hasarlarla atlatmayı başarmıştır. Ancak 2 yıl sonra 1979' da 2. Petrol Krizi patlamış bu defa da Araplar petrol fiyatlarını 10 katına çıkartmışlardır. AB, bu 2. Krizden sonra köklü uluslararası siyasi manevraları ve yeni iktisadi ve politik stratejileri devriye sokmuştur. Bu stratejinin temelinde; enerji tedarik bölgesi olarak Orta-Doğu'nun dışından bir bölgeden enerji kaynaklarını sürekli ve kesintisiz olarak sağlayarak ithal etmek ve enerji hammaddesi olarak da petrol yerine daha kolay taşınan, daha az çevreyi kirleten, daha çok enerji veren, daha verimli ve daha ucuz yeni bir enerji kaynağı ikame etmek vardı. İşte bunu da o tarihte adı SSCB olan ve zengin doğalgaz kaynaklarına sahip olan, coğrafi olarak da

Avrupa'ya komşu olan ülkeden karadan petrol boru hatlarıyla (pipeline) sürekli, güvenli, temiz ve ucuz enerji kaynağı tedarik ederek uygulamaya koymaya karar verdiler. Ancak başta Almanya ve Fransa olmak üzere Avrupalı ülkelerin bu stratejileri müttefikleri ABD'nin büyük itirazı ve engellemesi ile karşılaştı. Çünkü 1980 yılında SSCB Afganistan' ı işgal etmiş ve Polonya'da askeri bir darbe yaptırmıştı. ABD ve Batılı ülkeler SSCB' ye karşı ekonomik, siyasi hatta kültürel ve sportif ambargo uygulamaya başlamışlardı. Moskova'da yapılacak olimpiyatları bile batılı devletler boykot edip, gitmemişlerdi, SSCB' ye mal satan firmalara ağır yaptırımlar uygulanmış, SSCB' den petrol, tarım ve sanayi ürünlerinin Batılı devletlerce ithali de tamamen kısıtlanmıştı.

Bu kapsamda ABD Avrupalı ülkelerin SSCB' den doğalgaz ithaline büyük muhalefet etti. Amerikan bankalarının pipeline'nin inşasına kredi vermelerini yasakladı, Amerikan firmalarının doğalgaz boru hattı ve depolama inşaatlarına know-how, teknoloji ve araç-gereç-malzeme tedarikine de çok sert yasaklamalar getirmişti. Ancak başta Almanya olmak üzere Avrupalı ülkeler bu ambargo ve kısıtlamaları dikkate almayıp kendi teknolojileri ve kendi paralarıyla boru hatlarını ve depolama tesislerini inşa edip, SSCB' (sonradan Rusya Federasyonu oldu) den doğalgaz alımına başladılar.

Ancak AB ülkeleri için bu istikrarlı ve güvenli dönem bu kez yıkılan SSCB yerine kurulan Rusya'nın 2008 de Gürcistan' ı, 2014'te de Ukrayna'nın doğu bölgelerini işgali ve Kırımın ilhakıyla sona erdi. Ukrayna Rusya'dan çıkıp kendi topraklarından geçen doğalgaz boru hattının vanasını kapattı. Avrupa bir kez daha büyük bir enerji bunalımı ile karşılaştı. Bu genel açıklamayı ve girişi yaptıktan sonra Enerji kaynaklarını kontrol edebilmek için Kıbrıs ve Türkiye-Libya Anlaşmasının önemine geçebiliriz.

Ukrayna'nın Rus Doğalgazının Avrupa' ya ulaşmasını engellemesinden ve ABD ve batılı ülkelerin Rusya'ya tekrar ekonomik ve siyasi ambargo uygulamaya başlamalarından sonra, bu kez de Avrupa'nın yardımına Kıbrıs adasının güneydoğu bölgesinde bulunan ve AB'nin 30 senelik enerji ihtiyacını karşılayacağı hesaplanan doğalgaz rezervleri yetiştirdi. GKRY'nin AB

ülkesi olması AB'nin işini çok daha kolaylaştırmıştı. Ancak Yahudi asıllı ABD firması tarafından çıkartılan bu doğalgazın Avrupa'ya gidişi tek sorun olarak ortaya çıktı. Bu da ancak KKTC ve Türkiye üzerinden pipeline'la en ucuz ve en güvenli şekilde Avrupa'ya ulaştırılabilirdi. GKRY'nin KKTC'nin egemenliğini tanımaması simdilik buna engel olmaktadır.

Harita 1. Doğu Akdeniz'de Yetki Alanları ve Petrol Ruhsat Sahaları

Girit-Yunanistan-Adriyatik ve İtalya üzerinden AB ülkelerine ulaştırılacak bir boru hattı hem bedelini hiçbir ülkenin tek başına ödeyemeyeceği kadar pahalı, hem de askeri ve siyasi bakımdan büyük riskler içermektedir. Ayrıca henüz gizli tutulup kamuoyu ile paylaşılmasa da Kıbrıs'ın batısında Girit istikametine doğru Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölgesinin içinde Libya ile yapılan Deniz Yetki Alanlarının sınırlandırılması Mutabakatına göre bir kısmı Libya bir kısmı da Türkiye MEB kalan bölgede zengin "Petrol" yatakları da tespit edilmiştir. Henüz drenaj yapılmamış olmasına rağmen yapılan sismik araştırmalar Türkiye'nin "Mavi Vatan"ı içindeki bu bölgenin çok zengin bir petrol rezervini kapsadığını ortaya çıkartmıştır. İşte Türkiye'nin yasal Libya Hükümetiyle yapmış olduğu bu anlaşma bu bakımlardan Türkiye için hem ekonomik hem siyasi hem askeri hem de stratejik bakımdan fevkalade ülkemizin yararına bir gelişmedir.

Libya ile yapılan mutabakatın ülkemize hayırlı ve uğurlu olmasını diler, saygılar sunarım.

Türkiye-Libya Güvenlik ve Askeri İş Birliği Anlaşması ve Libya'da Türk Askeri

Oktay Bingöl*

Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında artan ikili iş birliği kapsamında deniz yetki alanlarının düzenlenmesi anlaşmasıyla eş zamanlı olarak güvenlik ve askeri iş birliği alanında da adımlar atıldı. Panelin bu bölümünde, Türkiye'nin Libya'da iç savaşa taraf olmasının önüne açacağı eleştirilerine neden olan anlaşmanın kapsamını ve müteakip gelişmeleri kısaca anımsamanın gerekli olduğunu değerlendiriyorum.

Anlaşma İçeriği

Türkiye-Libya Güvenlik ve Askeri İş Birliği Anlaşması, 27 Kasım 2019'da İstanbul'da imzalandı. Üç yıl süreyle geçerli olacağı, sonrasında da birer yıllık sürelerle uzatılacağı ancak sona ermesi halinde devam eden programların etkilenmeyeceği belirtilen anlaşmaya göre;

- Libya'da Ani Müdahale Kuvveti kurulmasına Türkiye eğitim, danışmanlık, malzeme ve planlama desteği verecek,
- Türkiye'de ve Libya'da ortak 'Savunma ve Güvenlik İş Birliği Ofisi' kurulabilecek,
- Kara, deniz ve hava araçları, silahları, eğitim üsleri tahsis edilebilecek, bu durumda mülkiyet, tahsis edilen ülkeye ait olacak,
- Ortak askeri planlama, eğitim ve silahların kullanılmasına yönelik danışmanlık verilebilecek,
- Ortak tatbikatlar, istihbarat paylaşımı, "barışı koruma" operasyonları yapılabilecek,
- Libya'ya "Misafir Personel" olarak adlandırılan 'savunma ve güvenlik kuruluşu mensubu siviller' ve birlikler gönderilebilecek,
- Askeri gereçler hibe edilebilecek, satılabilecek ya da kiralanabilecektir.

* Arel USAM Müdürü, Uluslararası İlişkiler (İng.) Bölüm Başkanı

Anlaşma, teknoloji transferi için Libya'ya lisans verilmesinin de önünü açıyor.

Bu anlaşma 21 Aralık 2019'da TBMM'de onaylandı. Libya Meclisine götürülmedi, anlaşmanın tarafı olan Ulusal Mutabakat Hükümetince (UMH) onaylandı.

Anlaşmaya Rusya başta olmak üzere Libya iç savaşına müdahil olan devletler (Katar hariç) tepki gösterdi. Rusya Dışişleri Bakanlığının bir yetkilisi, çok endişeli olduklarını belirtti.

Libya'nın Destek Talebi, Tezkere ve Türk Askeri Konuşlanması

26 Aralık 2019'da Libya UMH Türkiye'den askeri destek talep etti. 02 Ocak 2020'de Libya'ya asker gönderilmesine ilişkin Cumhurbaşkanlığı tezkeresi TBMM'de 184 ret oyuna karşı 325 kabul oyuyla kabul edildi.

Tezkere ile Cumhurbaşkanına TSK'yi Libya'da kullanma yetkisi bir yıl süreyle verildi.

Libya Tezkeresi Metninin önemli bölümleri şu şekildedir.

«...Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti tarafından talep edilen desteği sağlamak, bu süreç sonrasında meydana gelebilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerini etkili bir şekilde korumak ve kollamak, gelişmelerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamak için süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere hudut, şümul, miktar ve zamanı Cumhurbaşkanınca takdir ve tayin olunacak şekilde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerektiği takdirde Türkiye sınırları dışında hareket ve müdahalede bulunmak üzere yabancı ülkelere gönderilmesi, bu kuvvetlerin Cumhurbaşkanının belirleyeceği esaslara göre kullanılması-bunlara imkan sağlayacak düzenlemelerin Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek esaslara göre yapılması ... »

Metinde görüleceği üzere TSK'nin Libya'ya gönderilmesinde siyasi ve askeri hedefler belirsiz olduğu gibi, kuvvet kullanma

esasları, kuvvetin kapsamı, angajman kuralları vb. hususlar ve harekât esasları Cumhurbaşkanına kararına bırakılmıştır. Bu nedenle toplumsal ve ulusal uzlaşmayı yansıtmadığı konusunda eleştiriler yapılmaktadır.

Tezkere sonrası süreç içinde bir korgeneral komutasında komuta grubu, irtibat personel, özel kuvvetler, radar ve hava savunma unsurlarından oluşan küçük askeri birlik Trablus'a konuşlanmıştır.

ÖSO unsurlarının da Libya'ya geçtiği iddialar arasındadır. Bunların Türkiye'nin asker gönderme kararı ile bağı hakkında tahminler yapılmaktadır. Ancak resmen doğrulanmamıştır.

Bu noktada halen yurt dışında Türk askeri konuşlanması hakkında bazı tespitler yapmak gereklidir. Türkiye 12 ayrı yerde kuvvet bulundurmaktadır.

- Irak: 1994'den beri Irak'ın kuzeyinde dönemlere göre Türk askeri kuvveti değişmektedir. Zaman zaman Irak Hükümeti ile anlaşmazlık yaşanmaktadır

- Suriye: Barış Pınarı, Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı ile İdlib gözlem noktalarında birkaç binle ifade edilebilecek kuvvet vardır. Bu kuvvetlerin bir bölümü karşılıklı destek mesafesinde değildir ve anavatan destek ve takviyesinde zorluklar yaşanmaktadır. Bir bölümü çatışan taraflar arasında kaldığından Türk askerinin zayıfına neden olmaktadır.

- Afganistan: ISAF kapsamında muharip olmayan görevler için 500-700 arası asker ve sivil uzmanlar bulunmaktadır.

- Azerbaycan: Eğitim destek grubu görev yapmaktadır.

- Katar: El Rayyan üssünde sayıları birkaç yüzle ifade edilen Türk askerleri bulunmaktadır.

- Somali: Mogadişu'da askeri varlık bulunmaktadır

- Arnavutluk'ta yaklaşık 100, Bosna Hersek'te yaklaşık 250, Kosova'da ise 400 civarı asker bulunmaktadır.

- KKTC'de bir kolordu görev yapmaktadır.

